

մայրաքաղաքին բոլոր զանգակները եւ շէնքերու վրայ կը ծփային անթիւ անհամար սեւ դրօշներ: Չկար այլ եւս Աւստրիոյ համար այն խաղաղասէր, աստուածավախ եւ կորովի Կայսրը, զոր տարիներ ու տարիներ վայելած էր. չկար այլ եւս այն Կայսրը, որ զիտցած էր իւր ժողովրդեան համար միայն ապրիլ, գործել ու զայն բարութեամբ եւ իմաստութեամբ կառավարել:

Ամբողջ Միխիթարեան Միաբանութիւնն ալ սուգերու մէջ կ'ողբայ ստուգիւ այս մեծ կորուստը եւ Նստումէ Հանգուցելոյն յաւիտենական հանգիստը կը խորհրդէ սրտագին: — Հանդիսիս յարգ. Ընթերցողաց առջեւ միայն համառօտ կերպով պիտի դնենք այս մեծ ինքնակալին կենաց զխաւոր գծերը, որոնք բարձր հովանւոյն տակ Միաբանութիւնը վայելած է անփոխարինելի բարիքներ:

Փրանկիսկոս Յովսէփ Ա. կայսրը, ծնաւ 1830ին, Օգոստ. 18ին: Մանկութեան ժամանակ ստացաւ զինուորական բարձր կրթութիւն մը: Նկարագիրն էր, ծանրաբարոյ, խաղաղասէր, աստուածավախ եւ գործունեայ: 1848ին, երբ գրեթէ բոլոր Եւրոպայ յեղափոխութեան ալեաց մէջ կը ծփար եւ Աւստրիոյ Փերդինանդ կայսրը կը հրաժարէր իւր կայսերական թագէն եւ կը հրաժարէր նաեւ Փրանկիսկոս Կարոլոս արքեպիսկոպոսը ի շնորհս իւր որդւոյն՝ յաջորդութենէն, զահր կը յանձնուէր Դեկտ. 2ին Փրանկիսկոսի Յովսէփայ՝ կայսեր եղբօրորդւոյն, որ դեռ 18ամեայ հասակն ունէր: Երիտասարդ Կայսրը ստուգիւ շատ աղիտալից ժամանակ մըն էր, յորում թագը զրուիւր կը դնէր, այսու հանդերձ իւր արքունական հզօր գաւազանովը պիտի ցրէր ամէն փոթորիկ, որոնք իր թագին ու ժողովրդեան շուրջը դիգուած էին: Բիշ ժամանակէն զշունգարացիք, որոնք նոյն տարին ապստամբած Հասարակապետութիւն հռչակած էին Բուքուրեան դրօշին տակ՝ զինու. գորութեամբ նուաճեց: Երիտասարդ Կայսրը նոյն ոյժը քանեցուց նաեւ նոյն տարին Վենետիկի եւ Լոմպարտիոյ դէմ, որոնք ապստամբելով Իտալիոյ հետ միանալ կ'ուզէին եւ իր քաջ Ռատէցքի զօրավարին միջնորդութեամբ յաղթեց Սարդինիոյ թագաւորին: Եւ այսպէս Յովսէփ կայսրը կառավարութեան դեկը թէւ կոիւններու մէջ էր որ ձեռքը կ'առնուր, սակայն նոյն հոգով չէր որ նոյնը պիտի շարունակէր, այլ խաղաղասիրութեամբ, համբերատարութեամբ ու իր քաղմացեղ ժողովրդոց համակրանքը վայելելով: Viribus unitis իր Ռատէցքի քաջ զօրավարին շեշտած միաթմանքը միշտ աչաց առջեւ ունեցաւ բոլոր իւր կառավարութեան ժամանակ: — 1854ին ամիւսնացաւ Պաւիերիոյ Մաքսիմիլիանոս դքսին Եղիսաբեթ աղջկան հետ, որմէ ունեցաւ հետգնետէ 4գաւակ: 1858ին ծնաւ գիւղերովիս թագաժառանգը, որ 1889ին կայսերական ընտանեաց մեծ սուգ պատճառելով վախճանեցաւ: Եղերական վախճանն ունեցաւ նաեւ կայսրուհին, որ 1898 Սեպտ. 10ին սպանուեցաւ Կէնֆի մէջ ոճրագործի մը դաշոյնովը: Կայսեր սիրտը պիտի չկարենար դիմանալ իր սիրտը աղամանդի մը պէս ամրացուցած չըլլային: Նոյն արիութեամբը լսած էր նոյն արիութեամբը լսեց նաեւ իր երկրորդ թագաժառանգին (եղբօրորդւոյն) Փերտուամովը վերջացաւ: Կայսեր զաւակներէն ալ կ'ապրին այժմ միայն Կիզէլա եւ Վալերիա արքեպիսկոպոսները: Չենք մոռնալ ինչեւէ հոս նոյն իսկ Կայսեր անձին դէմ

հունգարացի խելագարի մը 1853ին ըրած սպանութեան փորձն, որ սակայն Աստուծով չյաջողեցաւ: Ոճիրը թէեւ քաղաքական նշանակութիւն չ'ունեցաւ, սակայն ունեցաւ իւր ըարերար արդիւնքն, ըստ որում՝ ի յիշատակ Կայսեր ազատու-

ՓՐԱՆԿԻՍԿՈՍ ՅՈՎՍԷՓ Ա. †

թեան, շինուեցաւ Վիեննայի գոթաձեւ „Votivkirche“ կոթողական եկեղեցին, որ իր գեղեցիկ ճարտարապետութեամբն Վիեննայի մէջ մեծ զարդ է: Բաց աստի այս առթիւ կառուցուեցան դեռ ուրիշ 9 եկեղեցիներ եւ հարիւրաւոր հաստատութիւններ:

Տասնեակ տարիներ անցած էին արդէն իւր կառավարութեան վրայ, երբ 1861ին Կայսրը արքունի հրովարտակով մը կը հաստատէր իր երկրին մէջ Սահմանադրութիւնը, որով երկիրը պիտի կառավարուէր նաեւ ժողովրդեան ներկայացուցիչներովը: Սահմանադրութեամբ՝ Կայսրը զժողովուրդը ոչ միայն գոհ թողոյց այլ եւ Հունգարիոյ հետ ալ, որ 48ի յեղափոխութենէն ետքը դեռ տժգոհ էր, քաղաքական իրաւախոհութիւն մը զոյացուց 1867 Համաձայնութիւն մը կնքելով, եւ Հունգարիոյ թագաւոր օծուեցաւ: Կայսրը ցոյց տուաւ թէ ինքն իր հաւատակ այլացեղ ազգաց հետ կը վարուի ոչ թէ իբրեւ բռնապետ մը անոնց իրաւունքները բռնաբարելով ու զանոնք երկաթեայ ձեռքով կառավարելով այլ իբրեւ հայր մը, ըստ կարեւորոյն անոնց հետ յարմարելով ու զիջելով: Այսու հանդերձ որչափ որ իւր նկարագիրը ժողովրդեան խաղաղութիւնն ու հանգստութիւնն տեսնել կը սիրէր, միւս կողմանէ չքաշուեցաւ նաեւ ի հարկին երկրին շահերն պաշտպանելու համար նաեւ իբրեւ զինուոր իւր ժողովրդեան հետ զինուիլ եւ կռուիլ: 1866ին Բրուսիոյ հետ ստիպուեցաւ պատերազմիլ եւ միեւնոյն տարին Իտալիոյ հետ ալ թշնամանալով Վենետիկ-Լոմպարտեան կորսնցընել: Սակայն 12 տարի ետքն ալ, երբ 1878ին իւր քանակը կը մոնէր Բոսնիա-Հերցեգովինա, այս անգամ՝ ոչ թէ կը կորսնցընէր այլ կը գրաւէր ահագին նահանգ մը զԲոսնիա-Հերցեգովինան եւ Ատազալէն:

Փ. Յովսեփայ կառավարութիւնը, որովհետեւ շատ երկար եղաւ եւ շրջաններ ունեցաւ, անոր համար այս խոովայոյզ ժամանակներէն դուրս Կայսրը ունեցաւ նաեւ խաղաղ ժամանակներ, յորում խոհեմ վարչութեամբ եւ հանդարտ ձեռքով կառավարելով իր երկիրը՝ Աւստրիոյ ներքինը այնչափ զօրացուց, որ կարելի է ըսել — զայն բոլորովին նոր կերպարանաց: Վիեննա քաղաքն, իր գահը ելլելէն ետքը գրեթէ նոր ստեղծուեցաւ: Չէ կարելի չիշել այն գլխաւոր մեծագործ հաստատութիւններն ու շէնքերն, որոնք իր ժամանակ շինուեցան: Աոնք են. Համալսարանը (1884) Խորհրդարանը (Parlament), Խորհրդանոցը (Rathaus) արքունի Թատրն ու Օրերան, կենդանաբանական եւ գեղարուեստից արքունի զոյգ Թանգարանները, որոնք քաղքին գոհարները կրնան համարուիլ. ջրոյ համքարանոցները, հսկայ հիւանդանոցներ, ինչպէս է Jubiläumsspitalը, եւ անկեւանոցներ, ինչպէս է Versorgungshausը, լուսադրիւրը (Hochstrahlbrunnen), նոր արքունի պալատը, (որ դժբախտութեամբ դեռ չէ լմացած) Դանուր գետին անկողինը, որպէս զի ողորմանց առջեւն առնուի, դրախտաւման ժողովրդական պարտէզներ, յուշարձաններ, եկեղեցիներ, շէնքեր եւ անթիւ հաստատութիւններ եւ վերջապէս քաղքին ամենամեծ “Բինգզըրասէ”, անուանեալ պողոտան, որ գրեթէ անմասն է աշխարհիս վրայ: Որովհետեւ բոլոր այս նորութիւններն հին քաղաքը չէր կրնար բովանդակել, անոր համար Կայսրը 1857ին նախ եւ յառաջ քաղքին հին պարիսպները, որոնք Տաճկաց պաշարման ժամանակէն մնացած էին, վար առնել տուաւ եւ յետոյ քաղքին հետ շատ մ’արուարձաններ կցեց: Կայսեր գահակալութիւնը՝ քաղակրթութեան նոր դարաշրջան մը պիտի կազմէ նոյն իսկ ընդհ. պատմութեան մէջ: Վերոյիշեալ պետական հաստատութիւններն արդէն թիւն ամբարել կրցած էր իր երկրին համար: Զատ ընդարձակ գլուխ մը պէտք էր զարգացում եւ կատարելագործում ստացան այս շրջանին մէջ: Արդ, Կայսր մը, որ այսչափ նիւթական ու մոտաւոր, բարոյական ու արուեստագիտական հարստութիւն

ներով գիտցած էր իր հպատակները երջանկացնել, զարմանք էր միթէ, եթէ ինքն ալ ամէն յարմար առիթներուն մէջ անկէ յարգուէր, սիրուէր եւ հպատակութեան ցոյցեր ընդունէր: Կատարեց կառավարութեան 25ամեայ, 40ամեայ, 50ամեայ, 60ամեայ (եւ 2 տարիէն ալ 70ամեան պիտի կատարէր) յորելեաններ, որոնց մէջ չտեսնուած ու չըացատրուելի յարգանաց, սիրոյ եւ հպատակութեան ցոյցեր կատարուեցան անխտիր բոլոր իւր քազմացեղ ժողովրդներէն: Յիշատակութեան արժանի են 60ամեայ յորելիներն առթիւ պատմական հանդիսական աշխարհահռչակ չուով մը (Festzug) կատարուած հպատակութեան ցոյցը (Huldigung), ուր ներկայ էին նաեւ Եւրոպայի գրեթէ բոլոր ինքնակալներն ու քազմաթիւ իշխաններ, իշխանագուհիներ, եւ միլիոնաւոր ժողովուրդ: Նոյնպէս Շեփերդսի պալատան պարտիզին մէջ իբրեւ հպատակութեան ցոյց կատարուած 70 հազար տղոց միաբերան երգը, կամ 6000 այր երգչաց միաբերան երգը, որոնք ստուգիւ աննախընթաց օրինակներ են: — Շեշտելով Յ. կայսեր քարձր յատկութեանց վերջինն ալ, որ թէեւ իւր անձին տառելութեանց մէջէն առաջին տեղին կը գրաւէր եւ ամենէն կարկառուն զարդն էր, վերջացնենք իրեն համագոտ կենսագրութիւնը: Այս մեծ զարդը՝ իր հաւատքը, իր կրօնական զգածումներն ու համոզումներն էին, զորոնք Հաքսբուրգեան տնէն իբրեւ ժառանգութիւն ստացած էր: Այս պատճառաւ բոլոր իւր կառավարութեան շրջանին մէջ՝ մեծ զարկ տուաւ կաթողիկէ շարժման, կաթողիկէ ընկերութեանց ու ձեռնարկութեանց: Ազատեց Աւստրիոյ կաթողիկէութիւնը Յովսէփ Բ.ի հալածանաց վերջին մնացորդ կապանքներէն ու սերտ յարաբերութիւն սկսաւ ուղղակի Հռովմայ Բահայապետաց հետ: 1912ին իւր կրօնական զգածմանց մեծ թարգման մ՝ եղաւ իւր մայրաքաղաքին մէջ պատմական աշխարհահռչակ Eucharistischer Kongressը կատարել տալն եւ իրեն անձամբ մասնակցիլն եւ անկէ յառաջ ալ տարւէ տարի Ամենասուրբ Հաղորդութեան թափօրին բոլոր արքունիքով ուսօք մասնակցութիւնն կամ 12 աղքատ ծերերու ոտնըլան, զոր ինքը անձամբ իւր պալատան մէջ տարիներն ու տարիներ կատարած էր. եւն եւն: Որովհետեւ այս հոգևով վերջապէս մեծցած էր Փրանկիսկոս Յովսէփի կայսրը, անոր համար այս հոգևով ալ գործեց, այս հոգևով ալ օրինակ հանդիսացաւ իւր ժողովրդեանը եւ այս հոգևով ալ հանգեաւ ի Տէր: Թէեւ դժբախտ ժամանակ. համաշխարհային պատերազմի մը փոթորիկներու մէջ մեռաւ. երբ իր ժողովուրդն ալ ամենէն աւելի տազնապալի օրերու մէջ կ'ապրէր, այսու հանդերձ, նոյն հաւատարիմ ժողովուրդը չմոռցան իւր ինքնակալին վերջին անգամ մ՝ ալ իր երախտագիտական պարտ ու պատշաճ յարգանքն ցոյց տալ. եւ քիչ անգամ տեսնուած տխուր թաղման արարողութիւն մը կատարելէ ետքը իր վեհապետին վրայ, մասնակցութեամբ քազմաթիւ արքայազուններու իշխանազուններու եւ միլիոնաւոր ժողովրդեան՝ առաւ անկէ իր վերջին հրաժեշտը: Մեռաւ գնաց Փրանկիսկոս Յովսէփի կայսրն ալ, սակայն իւր հոգին դեռ տարիներն ու տարիներ պիտի թագաւորէ Աւստրիոյ ժողովրդեան վրայ, եւ Փրանկ. Յովսէփ Ա. Առաքելական կայսր անունը՝ ստուգիւ փառաւոր տառերով պիտի նշանակուի թէ՛ Աւստրիոյ, թէ՛ Ընդհանուր եւ թէ՛ Եկեղեցական պատմութեան մէջ:

